

ความชุกของเครื่องสำอางต้องสงสัยที่พบสารห้ามใช้ที่จำหน่ายในอำเภอชายแดนของเขตสุขภาพที่ 10

ศรินทร์ ส้าอานเตร¹, ชิดชนก เรือนก้อน²

¹กลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภคและเภสัชสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี

²ภาควิชาปริบาลเภสัชกรรม คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: เพื่อศึกษา 1) ความชุกของเครื่องสำอางต้องสงสัยที่พบสารห้ามใช้ 3 ชนิด ได้แก่ โปรทแอมโมเนีย ไฮโดรควิโนน และกรดเรทีโนอิก ที่จำหน่ายในอำเภอชายแดนของเขตสุขภาพที่ 10 2) ความรู้และพฤติกรรมในการจำหน่ายเครื่องสำอางของผู้ประกอบการ และ 3) ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกเครื่องสำอางมาจำหน่าย และช่องทางการซื้อเครื่องสำอางของผู้ประกอบการ **วิธีการ:** การวิจัยนี้เป็นการศึกษาภาคตัดขวางที่เก็บตัวอย่างเครื่องสำอางที่ต้องสงสัยในความปลอดภัย และไม่อยู่ในรายการเครื่องสำอางอันตรายในเว็บไซต์ของ ออย. ระหว่างเดือน พฤษภาคม ถึง กรกฎาคม 2561 จากร้านค้า ร้านชำ ตลาดนัด และจุดผ่อนปรนใน 4 จังหวัดชายแดนใต้แก่ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ อำนาจเจริญ และมุกดาหาร ผู้วิจัยตรวจเครื่องสำอางตัวอย่างด้วยชุดทดสอบอย่างง่าย และใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลจากผู้ประกอบการ **ผลการวิจัย:** การตรวจสอบร้านจำหน่ายเครื่องสำอางทั้งสิ้น 39 ร้านพบเครื่องสำอางต้องสงสัยที่รับการตรวจ 69 รายการ จำนวนผลิตภัณฑ์ที่พบสารต้องห้ามอย่างน้อย 1 ชนิด คือ 31 รายการ (ร้อยละ 44.9) พบโปรทแอมโมเนีย 26 ตัวอย่าง (ร้อยละ 37.7) กรดเรทีโนอิก 10 ตัวอย่าง (ร้อยละ 14.5) และไฮโดรควิโนน 1 ตัวอย่าง (ร้อยละ 1.4) ตัวอย่างแสดงเลขที่ใบรับแจ้ง จำนวน 44 รายการ (ร้อยละ 63.8) ในจำนวนนี้ไม่พบเลขที่ใบรับแจ้งในระบบของ ออย. จำนวน 2 รายการ (ร้อยละ 4.5) ผู้ประกอบการส่วนใหญ่มาจากร้านค้าและร้านชำ (ร้อยละ 64.1) ผู้ประกอบการซื้อเครื่องสำอางจากร้านค้าส่งมากที่สุด (ร้อยละ 61.5) แหล่งข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากร้านขายส่งหรือตัวแทนจำหน่าย (ร้อยละ 64.1) ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกซื้อ คือ ประสิทธิภาพ (4.33±0.71 จากคะแนนเต็ม 5) รองลงมาคือ ความน่าเชื่อถือของแหล่งที่ซื้อ (4.31±0.69) **สรุป:** การศึกษาพบการปนเปื้อนของสารห้ามใช้สูงในเครื่องสำอางในอำเภอชายแดนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดที่เกี่ยวข้องควรต้องเฝ้าระวังเครื่องสำอางแม้จะมีเลขที่ใบรับแจ้งถูกต้อง เพราะยังสามารถตรวจพบสารห้ามใช้ได้ ผู้ประกอบการยังต้องได้รับการพัฒนาความรู้ให้เกิดความตระหนักในการจำหน่ายเครื่องสำอางที่ถูกต้องเพื่อลดการกระจายเครื่องสำอางที่ไม่ถูกต้องไปสู่ผู้บริโภค

คำสำคัญ: เครื่องสำอาง สารห้ามใช้ อำเภอชายแดน ความชุก ความรู้

รับต้นฉบับ: 8 ก.ค. 2562, ได้รับบทความฉบับปรับปรุง: 13 พ.ย. 2562, รับลงตีพิมพ์: 12 ธ.ค. 2562

ผู้ประสานงานบทความ: ชิดชนก เรือนก้อน ภาควิชาปริบาลเภสัชกรรม คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200 E-mail: chidchanok.r@elearning.cmu.ac.th

Prevalence of Suspected Cosmetic Products Containing Prohibited Substances in Border Districts of the 10th Public Health Region

Sarintorn Samangnate¹, Chidchanok Ruengorn²

¹Health Consumer Protection and Public Health Pharmacy Department, Ubonratchathani Provincial Health Office

²Department of Pharmaceutical Care, Faculty of Pharmacy, Chiang Mai University

Abstract

Objectives: To determine 1) prevalence of suspected cosmetic products containing three prohibited substances i.e., ammoniated mercury, hydroquinone and retinoic acid in border districts of the 10th Public Health Region 2) knowledge and behavior in cosmetic selling among suppliers 3) factors affecting the selection of cosmetics for sale and their channels. **Methods:** A cross-sectional study was conducted by collecting samples of cosmetics suspected in their safety and not being in the list of dangerous cosmetics on the website of the FDA during May to July 2018. The samples were collected from grocery stores, flea markets, checkpoint for border trade in 4 border provinces including Ubon ratchathani, Si Sa Ket, Amnat Charoen and Mukdahan. Suspected cosmetic products were tested using test kit, and questionnaire was used to interview suppliers. **Results:** The inspection of 39 cosmetic stores found 69 suspected items. Thirty-one items (44.9%) were positive for at least one prohibited substances. Twenty-six products were contaminated with ammoniated mercury (37.7%), 10 with retinoic acid (14.5%), and 1 with hydroquinone (1.4%). Forty-four products (63.8%) showed registration numbers, and 2 of those were invalid (4.5%). Most of sellers sold their products in shops and grocery stores (64.1%). Most cosmetics products were purchased from wholesale stores (61.5%). Cosmetics suppliers selected the products by giving priority to product effectiveness (4.33±0.71 out of full score of five), followed by credibility of the purchased sources (4.31±0.69). **Conclusions:** Prevalence of prohibited substances in suspected cosmetics in the northeastern border is high. The relevant provincial health officers need surveillance in cosmetics even with correct registration number because some of them still contain prohibited substances. Suppliers' knowledge should be improved to raise awareness of selling the legal cosmetics which may help reduce the distribution of harmful cosmetic products to consumers.

Keywords: cosmetic products, forbidden substances, border district, knowledge

บทนำ

เครื่องสำอางถูกควบคุมโดยพระราชบัญญัติเครื่องสำอาง พ.ศ. 2558 (1) ผู้บริโภคจำนวนมากใช้เครื่องสำอางโดยไม่ทราบอันตรายจากการใช้ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้มาตรฐาน ปัจจุบันยังพบรายงานการลักลอบผลิตเครื่องสำอาง การโฆษณาโอ้อวดเกินจริง การหลอกลวงโดยการแสดงเลขที่จดแจ้งปลอมเป็นต้น (2) ในปี พ.ศ. 2562 สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ศึกษาพฤติกรรมการใช้ฉลากผลิตภัณฑ์สุขภาพของประชาชนพบว่า ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมอ่านฉลากก่อนซื้อสินค้า และมีความเข้าใจในการอ่านฉลากผลิตภัณฑ์ (อาหาร ยา เครื่องสำอาง หน้ากากอนามัย และน้ำยาล้างจาน) อยู่ในระดับปานกลาง (3) ทั้งนี้จากผลวิเคราะห์เครื่องสำอางจากสำนักเครื่องสำอางและวัตถุอันตราย พบว่ามีกรลักลอบใช้สารห้ามใช้ในผลิตภัณฑ์ช่วยให้ใบหน้าขาว ได้แก่ สารไฮโดรควิโนน กรดเรติโนอิก และสารปรอท โดยพบสารปรอทมากที่สุดถึงร้อยละ 38 (4) ในปี พ.ศ.2558 การตรวจเครื่องสำอางทั่วประเทศ พบสารห้ามใช้ในเครื่องสำอางถึงร้อยละ 34.5 โดยเป็นสารปรอทร้อยละ 75.8 ไฮโดรควิโนนร้อยละ 14.8 กรดเรติโนอิก ร้อยละ 5.4 เป็นต้น (5) สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) ตรวจสอบเครื่องสำอางที่มีผู้ร้องเรียนจากการซื้อผลิตภัณฑ์ผ่านทางโซเชียลมีเดียพบว่า ผลตรวจวิเคราะห์พบสารไฮโดรควิโนน ปรอทแอมโมเนีย และกรดเรติโนอิกในเครื่องสำอางยี่ห้อดังกล่าว (6)

ปรอทแอมโมเนียมีฤทธิ์รบกวนการทำงานของเอนไซม์ไทโรซิเนส ลดการสร้างเม็ดสีผิวเมลานินทำให้ผิวขาวขึ้นและมีฤทธิ์ในการฆ่าเชื้อแบคทีเรียทำให้ป้องกันสิวได้ จึงเป็นที่นิยมใช้ผสมในเครื่องสำอางเนื่องจากเห็นผลในการใช้รวดเร็ว การใช้ติดต่อกันเป็นระยะเวลานานจะทำให้เกิดพิษสะสมในผิวหนังและดูดซึมเข้ากระแสโลหิตทำให้ตับ ไต ทางเดินปัสสาวะอักเสบ และโลหิตจางได้ ในส่วนของผิวหนังทำให้ผิวบาง เกิดการแพ้หรือเป็นแผลเป็นได้ สารนี้ถูกกำหนดเป็นสารห้ามใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 ส่วนไฮโดรควิโนน มีคุณสมบัติในการฟอกสีผิว ทำให้เกิดการระคายเคืองและจุดต่างขาที่หน้า เป็นฝ้าถาวรรักษาไม่หาย ทั้งยังเป็นสารก่อมะเร็ง จึงถูกกำหนดเป็นสารห้ามใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 ส่วนกรดเรติโนอิก เป็นสารช่วยแบ่งตัวของเซลล์ผิวหนังและหลุดลอกได้ ทำให้ผิวเนียนและผิวหนังที่หยาบกร้านหลุดลอกได้ แต่มีความเป็นพิษที่ทำให้เกิดการแสบ

ร้อนรุนแรง ระคายเคือง แพ้แสงแดด และเป็นอันตรายต่อทารกในครรภ์ได้ จึงถูกกำหนดเป็นสารห้ามใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 (7)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีช่องทางผ่านชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในพื้นที่ 25 จังหวัด 89 ช่องทาง โดยเป็นจุดผ่านแดนไทย-ลาวที่จังหวัดเลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อุบลราชธานี และอำนาจเจริญ เป็นด่านถาวร 12 จุดและผ่อนปรน 21 จุด นอกจากนี้ยังมีจุดผ่านแดนไทย-กัมพูชาที่จังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ สระแก้ว และอุบลราชธานี เป็นด่านถาวรจำนวน 4 จุดและผ่อนปรน 4 จุด ทั้งนี้รัฐบาลได้ประกาศเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี 2558 เฉพาะในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้แก่บริเวณจังหวัดมุกดาหาร สระแก้ว หนองคาย และนครพนม ซึ่งเป็นเหตุให้พบการเคลื่อนย้ายสินค้าต่าง ๆ รวมถึงผลิตภัณฑ์สุขภาพเร็วและมากขึ้นจากประเทศเพื่อนบ้าน การศึกษาของเครือข่ายติดตามปัญหาชายแดนและผลิตภัณฑ์สุขภาพ พบการลักลอบนำเข้ายาและเภสัชเคมีภัณฑ์สเตียรอยด์ นอกจากนี้บริเวณตลาดชายแดน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย พบยาสเตียรอยด์ที่มีฉลากภาษาจีน ยาชุดและยาอื่น ๆ ที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนในประเทศไทย เช่นเดียวกับการศึกษาที่ชายแดนอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย (8-9)

อย. ได้ลงพื้นที่ตรวจเยี่ยมด่านอาหารและยาเชียงราย พร้อมหารือสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.) สนับสนุนงานคุ้มครองผู้บริโภคและเภสัชสาธารณสุข (คปส.) ของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดน ในปี 2559 ถึง 2561 พบผลิตภัณฑ์ที่ฝ่าฝืนกฎหมายโดยเป็นเครื่องสำอางจำนวน 8, 20 และ 14 รายการ ทั้งนี้ สำนักด่านอาหารและยา อย. ได้เพิ่มความเข้มงวดในการกำกับ ดูแล และตรวจสอบผลิตภัณฑ์สุขภาพนำเข้าในประเทศด้วยการเตรียมความพร้อมของด่านอาหารและยา และการเตรียมฐานข้อมูลผลิตภัณฑ์สุขภาพทั่วประเทศให้ครบถ้วน ทันสมัย และพร้อมเชื่อมโยงข้อมูลถึงกันในรูปเอกสารอิเล็กทรอนิกส์กับกรมศุลกากรที่สำคัญ เจ้าหน้าที่ด่านอาหารและยาทั่วประเทศจะเข้มงวดกับการตรวจสอบผลิตภัณฑ์สุขภาพตามเขตแนวชายแดน ไม่ให้มีผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้ขออนุญาตและผลิตภัณฑ์ที่ไม่ได้มาตรฐานลักลอบนำเข้าในประเทศไทย (10)

เขตสุขภาพที่ 10 ประกอบด้วย 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี อำนาจเจริญ มุกดาหาร ยโสธร และศรีสะเกษ แต่มีพื้นที่ติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอยู่ 4 จังหวัด

และมีจุดผ่านแดนกับประเทศลาวหรือกัมพูชา ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี อำนาจเจริญ มุกดาหาร และศรีสะเกษ จึงมีโอกาสมิฉะนั้นจะมีการนำผลิตภัณฑ์สุขภาพรวมถึงเครื่องสำอางที่ไม่ได้มาตรฐานตามที่กฎหมายกำหนดเข้ามาจำหน่าย และอาจมีผลกระทบต่อสุขภาพ ปัจจุบันยังไม่มีข้อมูลเครื่องสำอางที่ผิดกฎหมายในพื้นที่ชายแดน 4 จังหวัดนี้ ผู้วิจัยซึ่งปฏิบัติงานในกลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภคและเภสัชสาธารณสุข สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี จึงมีความสนใจที่จะศึกษาความชุกของเครื่องสำอางที่พบสารห้ามใช้ 3 ชนิด ได้แก่ ปรอตแอมโมเนีย ไฮโดรควิโนน และกรดเรทีโนอิก ที่จำหน่ายในอำเภอชายแดนของเขตสุขภาพที่ 10 เพื่อนำไปสู่แนวทางการดำเนินการแก้ไขปัญหาเครื่องสำอางที่ตรงจุดต่อไป

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนาแบบตัดขวาง ในช่วงเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2561 ถึงกรกฎาคม พ.ศ. 2561 การศึกษาผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมวิจัยของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี เอกสารรับรองเลขที่ SSJ.UB 2561-019

เครื่องสำอางตัวอย่าง

ประชากรของเครื่องสำอาง คือ เครื่องสำอางที่วางจำหน่ายในร้านค้าหรือร้านชำในบริเวณจุดผ่อนปรนตามแนวชายแดนและตลาดนัดในอำเภอชายแดนของเขตสุขภาพที่ 10 จำนวน 17 อำเภอ ตัวอย่าง คือ เครื่องสำอางที่สงสัยในความปลอดภัยว่าอาจมีการผสมสารห้ามใช้และวางจำหน่ายในร้านค้าหรือร้านชำ รวมถึงตลาดนัดที่จำหน่ายเครื่องสำอางในบริเวณจุดผ่อนปรน โดยมีเกณฑ์คัดเข้า ดังนี้ 1) เป็นผลิตภัณฑ์ประเภททาผิวหรือทำให้หน้าขาว 2) ฉลากไม่ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนด 3) ยังไม่เคยถูกเก็บตัวอย่างเพื่อตรวจวิเคราะห์ 4) เคยถูกเก็บตัวอย่างตรวจวิเคราะห์และผลตรวจพบว่าไม่ผ่านมาตรฐาน และ 5) ไม่อยู่ในรายการเครื่องสำอางอันตรายที่ระบุในเว็บไซต์ของกลุ่มควบคุมเครื่องสำอาง อย.

ในการศึกษานี้ สารห้ามใช้ หมายถึง วัตถุ 3 ชนิด ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ชื่อวัตถุที่ห้ามใช้เป็นส่วนผสมในการผลิตเครื่องสำอาง พ.ศ. 2559 (7) คือ mercury (CAS No. 7439-97-6) and its compounds, tretinoin (CAS No. 302-79-4) (retinoic acid and its salts) และ hydroquinone (CAS No. 123-31-9)

ชุดทดสอบ

การศึกษาใช้ชุดทดสอบอย่างง่ายด้านเครื่องสำอาง (cosmetic test kit) จากกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข (11) เพื่อทดสอบสารห้ามใช้ในเครื่องสำอางทั้ง 3 ชนิด ประกอบด้วย ชุดทดสอบไฮโดรควิโนนในครีมทาหน้า ปริมาณต่ำสุดที่ตรวจพบได้ คือ 0.006% w/w ในครีมเบสเหนียวและ 0.014% w/w ในโลชั่น ชุดทดสอบปรอทแอมโมเนียในครีมทาหน้า ปริมาณต่ำสุดที่ตรวจพบได้ของสารปรอทแอมโมเนียคือ 0.15% w/w และชุดทดสอบกรดเรทีโนอิกในเครื่องสำอาง ปริมาณต่ำสุดที่ตรวจพบได้ คือ 0.010% w/w ในครีมข้น 0.016% w/w ในครีมเหนียว และ 0.002% w/w ในโลชั่น

ตัวอย่างผู้ประกอบการ

ประชากร คือ ผู้ประกอบการร้านค้า/ร้านชำที่จำหน่ายเครื่องสำอางในบริเวณจุดผ่อนปรนตามแนวชายแดนและตลาดนัดในอำเภอชายแดนของเขตสุขภาพที่ 10 จำนวน 17 อำเภอใน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี (10 อำเภอ) ดังนี้ เขมราฐ นาตาล โพธิ์ไทร ศรีเมืองใหม่ โขงเจียม สิรินคร นาจะหลวย บุณฑริก น้ำยืน และน้ำขุ่น จังหวัดศรีสะเกษ (3 อำเภอ) ได้แก่ ภูสิงห์ ขุนหาญ และกันทรลักษณ์ จังหวัดอำนาจเจริญ 1 อำเภอได้แก่ ชานุมาน และจังหวัดมุกดาหารจำนวน 3 อำเภอได้แก่ เมือง หวานใหญ่ และดอนตาล ตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ประกอบการร้านค้า/ร้านชำ รวมถึงตลาดนัดที่จำหน่ายเครื่องสำอางในบริเวณจุดผ่อนปรนในช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2561 ถึง กรกฎาคม พ.ศ. 2561

แบบสอบถามวัดความรู้

แบบสอบถามสำหรับผู้ประกอบการเป็นชนิดที่ให้ตัวอย่างตอบเองแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 สอบถามข้อมูลทั่วไปได้แก่ เพศ อายุ การศึกษาสูงสุด ระยะเวลาที่จำหน่ายเครื่องสำอาง การจำหน่ายสินค้าในอำเภออื่น เหตุผลที่จำหน่ายเครื่องสำอาง และลักษณะของสถานที่จำหน่าย ส่วนที่ 2 สอบถามความรู้เกี่ยวกับเครื่องสำอาง ประกอบด้วยคำถามปลายปิด 10 ข้อที่มี 3 ตัวเลือก คือ ใช่ ไม่ใช่ และไม่แน่ใจ ผู้ที่ตอบผิด/ไม่แน่ใจได้คะแนนเป็น 0 ในข้อนั้น ๆ ส่วนที่ 3 สอบถามพฤติกรรมการจำหน่ายเครื่องสำอางของผู้ประกอบการ มีคำถาม 5 ข้อ ได้แก่ แหล่งซื้อเครื่องสำอางมาจำหน่าย การตรวจสอบเลขที่ใบรับแจ้งของเครื่องสำอางที่นำมาจำหน่าย การตรวจสอบวันหมดอายุของเครื่องสำอางที่นำมาจำหน่าย การตรวจสอบ

ฉลากเครื่องสำอางก่อนตัดสินใจนำมาจำหน่าย แหล่งข้อมูลของเครื่องสำอางที่นำมาจำหน่าย และส่วนที่ 4 สอบถามปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกเครื่องสำอางมาจำหน่ายของผู้ประกอบการ ประกอบด้วยคำถาม 10 ข้อ ได้แก่ การเรียกหาของผู้บริโภค ความเชื่อถือในคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ความเชื่อถือต่อโฆษณาทางสื่อต่าง ๆ ราคา บรรจุภัณฑ์ แหล่งที่ซื้อ การได้รับข้อมูลจากร้านขายส่งหรือตัวแทนจำหน่าย ความสะดวกในการซื้อ การที่ผลิตภัณฑ์มีการส่งเสริมการขาย การที่แหล่งที่ซื้อให้บริการหลังการขายหรือปรับเปลี่ยนสินค้า คำถามเป็นแบบ Likert จาก 1-5 คะแนน คะแนนรวมอยู่ในช่วง 10-50 คะแนน

การพัฒนาแบบสอบถาม

ผู้ทรงคุณวุฒิที่พิจารณาความตรงของเนื้อหาในแบบสอบถาม ได้แก่ อาจารย์มหาวิทยาลัยเชี่ยวชาญงานคุ้มครองผู้บริโภค 1 ท่าน พนักงานเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบงานกำกับดูแลผลิตภัณฑ์หลังออกสู่ท้องตลาด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี 1 ท่าน และเภสัชกรที่ดูแลงานคุ้มครองผู้บริโภคอีก 1 ท่าน หลังจากปรับแบบสอบถามตามข้อเสนอแนะแล้ว ผู้วิจัยทดสอบแบบสอบถามกับผู้ประกอบการร้านค้าในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานีที่จำหน่ายเครื่องสำอางจำนวน 5 แห่ง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ ประกอบด้วย เภสัชกรโรงพยาบาล เจ้าหน้าที่สำนักงานสาธารณสุขอำเภอ และเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในเขตสุขภาพที่ 10 ทั้ง 4 จังหวัด ร่วมเป็นทีมในการออกเก็บเครื่องสำอางตัวอย่างและเก็บข้อมูลแบบสอบถาม ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์และวิธีการเก็บข้อมูลให้เจ้าหน้าที่ทุกท่านทราบก่อนการออกเก็บตัวอย่าง ตลอดจนแจ้งเจ้าของร้านจำหน่ายเครื่องสำอางเพื่อขอข้อมูลและเก็บตัวอย่างที่จำหน่ายภายในร้าน

ทีมเจ้าหน้าที่สำรวจร้านแนะนำตัวและขอสำรวจเครื่องสำอางที่จำหน่ายในร้าน ตรวจสอบข้อความที่ระบุบนฉลาก ได้แก่ ชื่อเครื่องสำอางและชื่อทางการค้า ประเภทหรือชนิดของเครื่องสำอาง วันเดือนปีที่ผลิต วันเดือนปีที่หมดอายุ เลขที่ใบรับแจ้ง ตรวจสอบชื่อเครื่องสำอางว่าเป็นเครื่องสำอางที่เคยเก็บตัวอย่างตรวจวิเคราะห์หรือไม่ ผลการตรวจวิเคราะห์เป็นอย่างไร และอยู่ในรายการเครื่องสำอางอันตรายตามเว็บไซต์ของกลุ่มควบคุมเครื่องสำอาง อย.หรือไม่ หากพบเครื่องสำอางที่สงสัยใน

ความปลอดภัย จะขอเก็บตัวอย่างและขอความร่วมมือผู้ประกอบการในการกรอกแบบสอบถาม ขณะสำรวจเครื่องสำอาง มีการให้ความรู้กับผู้ประกอบการในการเลือกซื้อเครื่องสำอางที่ถูกต้องมาจำหน่าย ชี้แจงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจำหน่ายเครื่องสำอางผิดกฎหมายเพื่อให้ผู้ประกอบการได้ทราบและเกิดความตระหนัก แจกแผ่นพับเกี่ยวกับเครื่องสำอางที่ผสมสารห้ามใช้ของ อย.

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนา การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และพฤติกรรมของผู้ประกอบการในการจำหน่ายเครื่องสำอางใช้สหสัมพันธ์ Spearman's rank การศึกษากำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ผลการวิจัย

ความชุกของการปนเปื้อนสารห้ามใช้

ในอำเภอชายแดนของเขตสุขภาพที่ 10 ใน 4 จังหวัด 17 อำเภอ พบการจำหน่ายเครื่องสำอางในร้านค้า ร้านชำ และตลาดนัดเป็นจำนวนทั้งสิ้น 39 ร้าน โดยมีเครื่องสำอางต้องสงสัยที่ได้รับการตรวจวิเคราะห์ด้วยชุดทดสอบเบื้องต้น 69 ตัวอย่าง ผลการตรวจวิเคราะห์พบผลิตภัณฑ์ที่พบสารต้องห้ามอย่างน้อย 1 ชนิด จำนวน 31 รายการ (ร้อยละ 44.9) โดยพบปรอทแอมโมเนียมากที่สุด จำนวน 26 ตัวอย่าง (ร้อยละ 37.7) กรดเรติโนอิก จำนวน 10 ตัวอย่าง (ร้อยละ 14.5) และไฮโดรควิโนน จำนวน 1 ตัวอย่าง (ร้อยละ 1.4) ผลการตรวจเครื่องสำอางพบฉลากผลิตภัณฑ์แสดงเลขที่ใบรับแจ้ง จำนวน 44 รายการ (ร้อยละ 63.8) และไม่พบเลขที่ใบรับแจ้งในระบบของ อย. จำนวน 2 รายการ (ร้อยละ 4.5) ดังแสดงในตารางที่ 1

รูปที่ 1-3 แสดงตัวอย่างเครื่องสำอางที่พบฉลากผลิตภัณฑ์ไม่ถูกต้อง ไม่แสดงเลขที่ใบรับแจ้ง และเลขที่ใบรับแจ้งที่แสดงไม่ถูกต้อง

ความรู้และพฤติกรรมการจำหน่าย

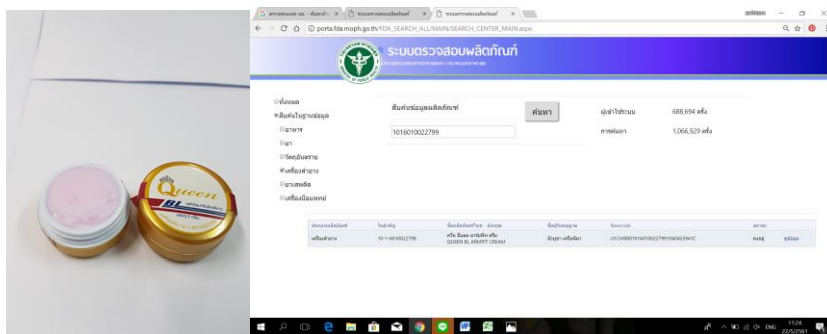
ผู้จำหน่ายเครื่องสำอางทั้งสิ้น 39 ราย ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 82.0) อายุเฉลี่ย 35.37 ± 10.44 ปี การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยมศึกษา (ร้อยละ 38.5) ระยะเวลาที่จำหน่ายเครื่องสำอางส่วนใหญ่ อยู่ในช่วง 5 ปีแรก (ร้อยละ 66.7) ส่วนใหญ่จำหน่ายเครื่องสำอางเฉพาะในอำเภอที่สำรวจข้อมูล (ร้อยละ 92.3) และจำหน่ายผลิตภัณฑ์

ตารางที่ 1. เครื่องสำอางในตลาดนัด ร้านค้า/ร้านค้า และจุดผ่อนปรนในอำเภอชายแดนของเขตสุขภาพที่ 10 จำนวนรายจังหวัด

จังหวัด	อุบลราชธานี	ศรีสะเกษ	อำนาจเจริญ	มุกดาหาร	รวม
จำนวนอำเภอชายแดน (อำเภอ)	10	3	1	3	17
จำนวนร้านค้าในตลาดนัด/จุดผ่อนปรนที่ตรวจสอบ	19	14	1	5	39
เครื่องสำอางที่ได้รับการตรวจสอบ (จำนวน)	44	11	2	12	69
จำนวนผลิตภัณฑ์ที่พบสารต้องห้ามอย่างน้อย 1 ชนิด (จำนวน, ร้อยละ) ¹	24 (54.5)	4 (36.4)	2 (100.0)	1 (8.3)	31 (44.9)
พบไฮโดรควิโนน	1 (2.3)	0 (0)	0 (0)	0 (0)	1 (1.4)
พบปรอทแอมโมเนีย	20 (45.4)	4 (36.4)	1 (50.0)	1 (8.3)	26 (37.7)
พบกรดเรทีโนอิก	8 (18.2)	1 (9.1)	1 (50.0)	0 (0)	10 (14.5)
ผลการตรวจผลิตภัณฑ์ (จำนวน, ร้อยละ)					
แสดงเลขที่ใบรับแจ้ง	31 (70.4)	0 (0)	2 (100.0)	11 (91.7)	44 (63.8)
ไม่พบเลขที่ใบรับแจ้งในระบบของ อย.	1 (3.2)	0 (0)	0 (0)	1 (9.1)	2 (4.5)

รูปที่ 1. เครื่องสำอางชื่อ ริโค ชันสกรีน ทรีอินวัน มีเลขที่ใบรับแจ้งตรงกับฐานข้อมูลของ อย. แต่แสดงชื่อไม่ตรงกับที่ได้แจ้ง

รูปที่ 2. เครื่องสำอาง ควิน บีแอล ที่มีเลขที่ใบรับแจ้งตรงกับฐานข้อมูลของ อย. แต่แสดงฉลากไม่ครบถ้วนตามที่กฎหมายกำหนด

รูปที่ 3. เครื่องสำอางที่ไม่แสดงฉลากภาษาไทย

ตารางที่ 2. ข้อมูลทั่วไปของผู้ประกอบการจำหน่ายเครื่องสำอาง (n=39)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	7	18.0
หญิง	32	82.0
อายุ (ปี) ค่าเฉลี่ย±SD: 35.37±10.44		
20 – 30	15	38.5
31 – 40	15	38.5
41 – 50	5	12.8
51 ปีขึ้นไป	4	10.2
การศึกษา		
ประถมศึกษา	6	15.4
มัธยมศึกษา	14	35.9
อนุปริญญา/ประกาศนียบัตร	2	5.1
ปริญญาตรีหรือมากกว่า	17	43.6
ระยะเวลาที่จำหน่ายเครื่องสำอาง (ปี) ค่าเฉลี่ย±SD: 5.71±5.52		
0-5	26	66.7
6-10	11	28.2
11-15	0	0.0
มากกว่า 15 ปี	2	5.1
สถานที่จำหน่ายเครื่องสำอาง		
จำหน่ายเฉพาะอำเภอที่สำรวจ	36	92.3
จำหน่ายอำเภออื่นด้วย	3	7.7
เหตุผลที่จำหน่ายเครื่องสำอาง		
รายได้หลัก	11	28.2
รายได้เสริม	28	71.8
ลักษณะสถานที่จำหน่าย		
ร้านค้า ร้านชำ	25	64.1
ร้านขายยา	6	15.4
ตลาดนัด	6	15.4
ร้านขายเครื่องสำอางโดยเฉพาะ	2	5.1

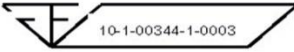
อาหารเป็นรายได้เสริม (ร้อยละ 71.8) ลักษณะสถานที่จำหน่าย ส่วนใหญ่เป็นร้านค้า และร้านชำ (ร้อยละ 64.1) ดังแสดงในตารางที่ 2

ความรู้เกี่ยวกับเครื่องสำอาง ของผู้ประกอบการ

การทดสอบความรู้เกี่ยวกับเครื่องสำอางมีคะแนนเต็ม 10 คะแนน ตัวอย่างได้คะแนนเฉลี่ย 7.72 ± 1.86 ทั้งนี้ ข้อที่ตอบผิดมากที่สุด คือ ข้อ 6 หรือความรู้เกี่ยวกับเลขที่

ใบรับแจ้งบ่นฉลากเครื่องสำอาง มีผู้ตอบถูกเพียงร้อยละ 20.5 ข้อที่มีผู้ตอบถูกเกินครึ่งมาเพียงเล็กน้อย (ร้อยละ 53.8) คือ คำถามเกี่ยวกับเครื่องสำอางที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ ไม่มีฉลากภาษาไทย สามารถจำหน่ายในประเทศไทยได้หรือไม่ นอกจากนี้ ร้อยละ 74.4 ของตัวอย่างไม่รู้ว่า การจำหน่ายเครื่องสำอางที่ไม่มีฉลากหรือฉลากไม่ถูกต้อง มีความผิด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกินสามหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และไม่มี

ตารางที่ 3. ความรู้เกี่ยวกับเครื่องสำอางของผู้ประกอบการจำแนกตามรายข้อ

ข้อ	ความรู้เกี่ยวกับเครื่องสำอาง	จำนวนผู้ตอบถูก	ร้อยละ
1	การโฆษณาเครื่องสำอาง ต้องไม่ใช่ข้อความที่เป็นเท็จ หรือเกินความจริง, ข้อความที่แสดงสรรพคุณที่เป็นการรักษาโรคหรือที่มีใช้จุดมุ่งหมายเป็นเครื่องสำอาง	36	92.31
2	ห้ามขายเครื่องสำอางที่ไม่ได้จดทะเบียน, ไม่มีฉลากที่ถูกต้อง และเครื่องสำอางหมดอายุ	36	92.31
3	ผู้ขายเครื่องสำอางที่ไม่มีฉลาก หรือฉลากไม่ถูกต้อง มีความผิด ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามเดือน หรือปรับไม่เกิน สามหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ	29	74.36
4	เครื่องสำอางที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ ไม่มีฉลากภาษาไทย สามารถจำหน่ายในประเทศไทยได้	21	53.85
5	ฉลากเครื่องสำอางต้องใช้ข้อความภาษาไทย ระบุชื่อเครื่องสำอาง/ชื่อการค้า, ชื่อที่ตั้งผู้ผลิต หรือผู้นำเข้า ปริมาณ วิธีใช้ ข้อแนะนำ คำเตือน เดือน ปีที่ผลิตและที่หมดอายุ เลขที่หรืออักษรแสดงครั้งที่ผลิต และชื่อของสารทุกชนิดที่ใช้เป็นส่วนผสมในการผลิต และเลขที่ใบรับแจ้ง	35	89.74
6	เครื่องหมายนี้เป็นตัวอย่างเลขที่ใบรับแจ้ง ที่ติดบนฉลากเครื่องสำอาง	8	20.51
			
7	เครื่องสำอางทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นการจำหน่ายทั่วไป หรือขายตรงไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในประเทศ หรือนำเข้ามาจากต่างประเทศ ต้องมีฉลากภาษาไทย	29	74.36
8	ลักษณะของผลิตภัณฑ์ว่าอยู่ในสภาพดี ไม่บูบับ แตก รั่ว ซึม หรือมีความเสี่ยงที่จะเกิดการปนเปื้อน	36	92.31
9	มีการเก็บรักษาอย่างดี ไม่อยู่ในที่ร้อนชื้น หรือถูกแสงแดด	37	94.87
10	ผู้ชายควรซื้อจากร้านที่มีหลักแหล่งแน่นอน น่าเชื่อถือ หากมีปัญหา สามารถติดต่อหาผู้รับผิดชอบได้	35	89.74

ความรู้ว่าเครื่องสำอางทุกชนิดไม่ว่าจะเป็นการจำหน่ายทั่วไป หรือขายตรงไม่ว่าจะเป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตในประเทศ หรือนำเข้ามาจากต่างประเทศ ต้องมีฉลากภาษาไทย ดังแสดงในตารางที่ 3

พฤติกรรมการจำหน่าย

ผู้ประกอบการซื้อเครื่องสำอางมาจำหน่ายจากร้านค้าส่งมากที่สุด (ร้อยละ 61.5) รองลงมาคือจากตัวแทนจำหน่าย (ร้อยละ 51.3) ผู้ประกอบการร้อยละ 53.8, 66.7, และ 66.7 มีการตรวจสอบประเด็นต่อไปนี้ทุกครั้งก่อนตัดสินใจนำเครื่องสำอางมาจำหน่าย การตรวจสอบเลขที่ใบรับแจ้งของเครื่องสำอางที่นำมาจำหน่าย การตรวจสอบวันหมดอายุของเครื่องสำอางที่นำมาจำหน่าย และการตรวจสอบฉลากเครื่องสำอาง ส่วนใหญ่ ตามลำดับแหล่งข้อมูลของเครื่องสำอางที่จำหน่ายส่วนใหญ่ได้จากร้าน

ขายส่งหรือตัวแทนจำหน่าย (ร้อยละ 64.1) จากเอกสาร/ฉลากสินค้า (ร้อยละ 59.0) ดังแสดงในตารางที่ 4

ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และพฤติกรรม

ความรู้มีค่าสหสัมพันธ์สเปียร์แมนกับพฤติกรรมใน 3 ด้านดังนี้ การตรวจสอบเลขที่ใบรับแจ้ง 0.28 (P=0.087) การตรวจสอบวันหมดอายุ 0.41 (P=0.010) และการตรวจสอบฉลาก 0.16 (P=0.314) โดยมีเพียงการตรวจสอบวันหมดอายุของเครื่องสำอางเท่านั้นที่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกเครื่องสำอาง

ผู้ประกอบการให้ความสำคัญกับปัจจัยเรื่องประสิทธิภาพของผลิตภัณฑ์มากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.33±0.71)

ตารางที่ 4. พฤติกรรมเกี่ยวกับการจำหน่ายเครื่องสำอางของผู้ประกอบการ

พฤติกรรมการจำหน่ายเครื่องสำอาง	จำนวน	ร้อยละ
แหล่งซื้อเครื่องสำอางมาจำหน่าย (ตอบได้หลายข้อ)		
ร้านค้าส่ง	24	61.5
ตัวแทนจำหน่าย	20	51.3
สั่งซื้อทางอินเทอร์เน็ต	9	23.0
รถส่งของมาส่ง	2	5.1
อื่น ๆ เช่น ซื้อจากบริษัทโดยตรง	2	5.1
การตรวจสอบเลขที่ไปรับแจ้งของเครื่องสำอางที่นำมาจำหน่าย		
ไม่เคยตรวจ	7	17.9
ตรวจบางครั้ง	11	28.2
ตรวจทุกครั้ง	21	53.9
การตรวจสอบวันหมดอายุของเครื่องสำอางที่นำมาจำหน่าย		
ไม่เคยตรวจ	0	0
ตรวจบางครั้ง	13	33.3
ตรวจทุกครั้ง	26	66.7
การตรวจสอบฉลากเครื่องสำอาง ก่อนตัดสินใจนำมาจำหน่าย		
ไม่เคยตรวจ	2	5.1
ตรวจบางครั้ง	11	28.2
ตรวจทุกครั้ง	26	66.7
ได้รับข้อมูลของเครื่องสำอางที่นำมาจำหน่ายจากแหล่งข้อมูลใด (ตอบได้หลายข้อ)		
คำแนะนำจากร้านขายส่งหรือตัวแทนจำหน่าย	25	64.1
เอกสาร/ฉลากสินค้า	23	59.0
ค้นคว้าจากอินเทอร์เน็ต	13	33.3
อบรมโดยบริษัทผู้ผลิต/จำหน่าย	2	5.1
อื่น ๆ (ลูกค้า สถาบันการศึกษา)	2	5.1

จากคะแนนเต็ม 5) รองลงมาคือความน่าเชื่อถือของแหล่งที่ซื้อ (4.31±0.69) ปัจจัยที่มีความสำคัญน้อยที่สุดคือ แหล่งที่ซื้อเครื่องสำอางมาจำหน่ายมีการส่งเสริมการขาย (3.54±1.07) (ตารางที่ 5)

การอภิปรายผล

การศึกษานี้พบความชุกของเครื่องสำอางที่พบสารต้องห้ามอย่างน้อย 1 ชนิดสูงถึงร้อยละ 44.9 โดยพบปรอท แอมโมเนียมากที่สุด (ร้อยละ 37.7) กรดเรทีโนอิก (ร้อยละ 14.5) และไฮโดรควิโนน (ร้อยละ 1.4) สอดคล้องกับการวิจัยในเขตภาคกลางตอนล่างระหว่างปี 2553-2555 ที่สารห้ามใช้ ได้แก่ ปรอทแอมโมเนีย สารประกอบของปรอท ไฮโดรควิโนน กรดเรทีโนอิก คิดเป็นร้อยละ 63.8, 9.5, 7.8 และ

2.7 ของตัวอย่าง (10) และสอดคล้องกับการรายงานของออย. ในปี 2558-2559 ที่ตรวจเครื่องสำอางทั่วประเทศ พบสารห้ามใช้ในเครื่องสำอางถึงร้อยละ 34.5 โดยเป็นสารปรอทมากที่สุดเช่นเดียวกัน (3-4) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาความชุกและการกระจายของเครื่องสำอางที่ใช้กับผิวหนังที่ปนเปื้อนสารห้ามใช้ที่เป็นอันตรายในอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ในปี 2556-2559 ที่พบสารปรอทและสารประกอบของปรอท กรดเรทีโนอิก และไฮโดรควิโนนในตัวอย่างร้อยละ 35.7, 18.2 และ 11.9 ที่ตรวจ (12) ปัจจุบันมีมาตรการควบคุมกำกับเพื่อให้เครื่องสำอางมีความปลอดภัย แต่ผลการศึกษายังคงพบความชุกของเครื่องสำอางที่มีสารห้ามใช้ ซึ่งอาจแสดงให้เห็นว่ามาตรการดังกล่าวอาจยังไม่เพียงพอ

ตารางที่ 5. ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกเครื่องสำอางมาจำหน่ายของผู้ประกอบการ (คะแนนเต็ม 5)

ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกเครื่องสำอางมาจำหน่าย	ค่าเฉลี่ย±SD	อันดับที่
ผลิตภัณฑ์ใช้ได้ผลดี	4.33±0.70	1
ความน่าเชื่อถือของแหล่งที่ซื้อ	4.31±0.69	2
ผู้บริโภครีวิว	4.28±0.79	3
ผลิตภัณฑ์มีราคาที่เหมาะสม	3.97±0.67	4
ความสะดวกในการซื้อเครื่องสำอางมาจำหน่าย	3.95±0.79	5
ได้รับคำแนะนำจากร้านขายส่งหรือตัวแทนจำหน่าย	3.95±1.00	6
บรรจุภัณฑ์สวยงามน่าใช้	3.87±0.83	7
ผลิตภัณฑ์มีการโฆษณาทางสื่อต่างๆ	3.85±0.93	8
แหล่งที่ซื้อเครื่องสำอาง มีบริการหลังการขาย รับผิดชอบต่อสินค้า	3.72±1.28	9
แหล่งที่ทำงานซื้อเครื่องสำอางมาจำหน่ายมีการส่งเสริมการขาย	3.54±1.07	10

การศึกษานี้พบเครื่องสำอางที่มีฉลากเป็นภาษาต่างประเทศ จำนวน 10 รายการ โดยจำนวนนี้พบปรอทแอมโมเนียถึง 6 รายการและพบกรดเรทิโนอิก 1 รายการ จะเห็นได้ว่าเขตบริเวณติดต่อกับชายแดนมีผลิตภัณฑ์ที่ข้ามเขตเข้ามาจำหน่ายโดยเป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีฉลากภาษาไทยจำนวนมาก ข้อค้นพบสอดคล้องกับการศึกษาของเครือข่ายติดตามปัญหาชายแดนและผลิตภัณฑ์สุขภาพข้ามแดนในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นจุดผ่อนปรนและด่านวัฒนธรรมไม่เป็นทางการในจังหวัดเลย หนองคาย บึงกาฬ และมุกดาหาร และในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงในจังหวัดตาก ประจวบคีรีขันธ์ และตราด ซึ่งพบการลักลอบนำเข้ายาอันตรายและยาควบคุมพิเศษที่มีฉลากภาษาจีนเกือบทุกพื้นที่ (5) นอกจากนี้ยังพบผลิตภัณฑ์สุขภาพในเขตชายแดนไทย-พม่า และไทย-ลาว ในจังหวัดเชียงราย โดยพบผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ไม่เหมาะสมที่มีฉลากเป็นภาษาจีนและภาษาเวียดนาม (6) จะเห็นได้ว่าประเทศไทยยังต้องพัฒนาระบบและกลไกในการดักจับปัญหาและสะท้อนปัญหาจากพื้นที่ด่านหน้าที่มีประสิทธิภาพเพื่อป้องกันผลิตภัณฑ์สุขภาพที่อันตรายรวมถึงเครื่องสำอางในการเข้ามาสู่เขตแดนของประเทศไทย

การศึกษานี้พบฉลากแสดงเลขที่ใบรับแจ้งจำนวน 44 รายการ (ร้อยละ 63.8) และเลขที่ใบรับแจ้งที่แสดงซึ่งไม่พบในระบบของ ออย. จำนวน 2 รายการ (ร้อยละ 2.9) สอดคล้องกับผลการวิจัยการประเมินฉลากเครื่องสำอางเพื่อเศรษฐกิจชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่า กว่าร้อยละ 50 ของเครื่องสำอางระบุข้อความบนฉลากครบถ้วนตามที่กำหนด แต่ส่วนใหญ่ไม่มีการระบุวันเดือนปีที่ผลิตและค่า

เดือนอันตรายจากเครื่องสำอางซึ่งเป็นข้อมูลที่สำคัญและจำเป็นต่อผู้บริโภค ทั้งยังพบว่า ร้อยละ 18 มีข้อความบนฉลากถูกต้องครบถ้วนทุกหัวข้อ (1)

จากผลการตรวจวิเคราะห์ด้วยชุดทดสอบอย่างง่ายในเครื่องสำอางที่แสดงเลขที่ใบรับแจ้งถูกต้อง พบปรอทแอมโมเนีย จำนวน 12 รายการ (ร้อยละ 28.6) กรดเรทิโนอิก จำนวน 8 รายการ (ร้อยละ 19.0) และไฮโดรควิโนน จำนวน 1 รายการ (ร้อยละ 2.4) การศึกษาวิจัยที่สัมพันธ์กับการพบสารที่ห้ามใช้ที่ไม่ปลอดภัยในเครื่องสำอางในอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ว่า การมีฉลากภาษาไทยสัมพันธ์กับการพบสารห้ามใช้ 9.51 เท่าของการไม่มีฉลากภาษาไทยอีกด้วย (12) แสดงให้เห็นว่า แม้เครื่องสำอางที่แสดงเลขที่ใบรับแจ้งที่ถูกต้องนั้นยังมีโอกาสในการพบสารห้ามใช้ในเครื่องสำอางได้เช่นกัน ดังนั้นจึงต้อง สุ่มเครื่องสำอางที่มีใบรับแจ้งมาตรวจอย่างเป็นระบบและอย่างต่อเนื่อง และควรให้ข้อมูลนี้กับประชาชน

แม้ว่าผู้ประกอบการมีความรู้ ฉลากของเครื่องสำอางต้องแสดงเลขที่ใบรับแจ้ง แต่ไม่ได้ตรวจสอบความถูกต้องกับระบบฐานข้อมูลของ ออย. ผู้ประกอบการไม่ทราบว่าการแสดงเลขที่ใบรับแจ้งที่ถูกต้องเป็นอย่างไร มีเพียงหนึ่งในห้าที่ตอบถูกต้อง ส่วนความรู้ว่า เครื่องสำอางที่นำเข้ามาจากต่างประเทศที่ไม่มีฉลากภาษาไทยสามารถจำหน่ายได้หรือไม่ มีผู้ที่ตอบถูกต้องหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นเภสัชกรในร้านคุ้มครองผู้บริโภคต้องทำความเข้าใจและให้ข้อมูลกับผู้ประกอบการในประเด็นเหล่านี้ เนื่องจากการจำหน่ายเครื่องสำอางแสดงฉลากผิดกฎหมาย ถือว่ามีความผิดตามพระราชบัญญัติเครื่องสำอาง พ.ศ. 2558 (1)

ผู้ประกอบการซื้อเครื่องสำอางส่วนใหญ่จากร้านขายส่งหรือตัวแทนจำหน่าย สอดคล้องกับการศึกษาจากอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ (12) แม้ว่าผู้ประกอบการตรวจเลขที่ใบรับแจ้ง วันหมดอายุ และฉลาก บางครั้งถึงตรวจสอบทุกครั้งในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง แต่อย่างไรก็ตามยังพบความไม่เหมาะสมและพบสารห้ามใช้ในเครื่องสำอางที่นำมาจำหน่าย แสดงให้เห็นว่า การเลือกซื้อเครื่องสำอางมาจำหน่ายยังไม่ได้คำนึงถึงความถูกต้องของผลิตภัณฑ์เป็นหลัก ผู้ประกอบการยังได้รับข้อมูลส่วนใหญ่ของเครื่องสำอางจากร้านค้าที่ขายส่งหรือตัวแทนจำหน่าย การศึกษานี้พบว่า การตรวจสอบวันหมดอายุของเครื่องสำอางมีความสัมพันธ์กับความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ แม้ว่าผู้ประกอบการจะมีความรู้แต่อาจไม่ตรวจสอบเลขที่ใบรับแจ้งหรือตรวจสอบฉลาก ดังนั้น เพื่อให้ผู้ประกอบการมีพฤติกรรมการจำหน่ายเครื่องสำอางที่เหมาะสมมากขึ้น เกษษกรควรให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ตัวแทนจำหน่ายรวมถึงผู้จำหน่ายเครื่องสำอางในพื้นที่ เพื่อให้ปฏิบัติตามกฎหมาย

ผู้ประกอบการให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพของเครื่องสำอางมากที่สุดในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์มาจำหน่าย รองลงมาคือความน่าเชื่อถือของแหล่งที่ซื้อ และการเรียกหาของผู้บริโภค แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาผู้ประกอบการร้านค้าส่ง ให้เกิดความตระหนักในการจำหน่ายเครื่องสำอางที่ถูกต้องตามกฎหมาย และการติดตามการใช้เครื่องสำอางที่ผู้บริโภคในพื้นที่นิยมหรือความเชื่อถือ อาจช่วยลดการกระจายสินค้าที่ไม่ปลอดภัยไปสู่ผู้บริโภคได้

การศึกษานี้มีข้อจำกัดบางประการ ผลของการศึกษาไม่อาจจำกัดอคติของการเลือกเครื่องสำอางจากเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดในการเลือกตัวอย่าง ทำให้ผลของความชุกอาจจะแตกต่างจากการศึกษาได้ การศึกษาในอนาคตควรใช้เกณฑ์คะแนนเสี่ยงจากการศึกษาในอดีต (12) มาประกอบการคัดเลือกตัวอย่าง เพื่อให้ได้เกณฑ์ที่ชัดเจนขึ้น การตรวจสอบสารห้ามใช้ทำโดยใช้ชุดตรวจอย่างง่ายของกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ แต่ผู้วิจัยไม่ได้ส่งตัวอย่างเครื่องสำอางไปยืนยันผลการตรวจโดยตรงที่ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ จึงอาจทำให้ได้ผลของความชุกที่พบคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยคาดว่าความชุกที่ได้มีความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ เนื่องจากชุดทดสอบที่ผลิตจากกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์เป็นที่ยอมรับในการใช้ในการทดสอบจริงในพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

เพื่อควบคุมกำกับให้เครื่องสำอางมีความปลอดภัยและมีการแสดงฉลากถูกต้องตามกฎหมาย อย. ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีภารกิจหลักในการคุ้มครองผู้บริโภคด้านผลิตภัณฑ์สุขภาพ ควรออกหลักเกณฑ์ในการตรวจสถานที่ผลิต/นำเข้าเครื่องสำอาง ประกอบการจดทะเบียนเครื่องสำอาง เพื่อให้สถานที่ผลิต/นำเข้ามีมาตรฐานเดียวกัน ซึ่งทำให้สามารถควบคุม กำกับ ดูแลเครื่องสำอางได้ตั้งแต่กระบวนการผลิต นอกจากนี้ ควรให้ผู้ประกอบการแสดงตัวอย่างฉลากเครื่องสำอางประกอบการพิจารณาอนุญาตกรณีสถานที่ผลิต/นำเข้าเครื่องสำอาง โดยเฉพาะในบริเวณด่านชายแดน

ในกรณีของสถานที่จำหน่ายเครื่องสำอาง สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยงานระดับภูมิภาคที่มีเครือข่ายการดำเนินงานคุ้มครองผู้บริโภคในระดับอำเภอ ควรจัดกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการ เพื่อให้มีความตระหนักในการเลือกสินค้าที่แสดงฉลากถูกต้องมาจำหน่าย และสามารถตรวจสอบผลิตภัณฑ์และเลขที่ใบรับแจ้งในเว็บไซต์ของ อย. นอกจากนี้ ยังควรพัฒนาช่องทางการสื่อสารและส่งต่อข้อมูลผลิตภัณฑ์สุขภาพที่ผิดกฎหมายให้รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ รวมทั้งตรวจสอบเฝ้าระวังผลิตภัณฑ์สุขภาพ ณ สถานที่จำหน่ายอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่มีฉลากเป็นภาษาต่างประเทศ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดควรจัดกิจกรรมในการพัฒนาศักยภาพผู้บริโภค เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ในการเลือกซื้อสินค้าที่ปลอดภัย

สรุปผล

ในเขตสุขภาพที่ 10 จุดผ่านแดนกับประเทศลาวหรือกัมพูชาของ 4 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบความชุกของเครื่องสำอางที่มีสารห้ามใช้อย่างน้อย 1 ชนิด สูงถึงร้อยละ 44.9 โดยพบทั้งปรอทแอมโมเนีย ไฮโดรควิโนน และกรดเรทีนอิก ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการเฝ้าระวังความปลอดภัยของเครื่องสำอางทั้งในส่วนของเครื่องสำอางที่แสดงฉลากเป็นภาษาต่างประเทศ และเครื่องสำอางที่ผลิตในประเทศที่ฉลากแสดงเลขที่ใบรับแจ้งถูกต้อง เมื่อทำการทดสอบความรู้ของผู้ประกอบการเกี่ยวกับเครื่องสำอางพบว่า ประเด็นที่ตอบผิดมากที่สุด 3 อันดับแรก เป็นเรื่องเกี่ยวกับฉลาก ดังนั้น จึงมีความจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการให้ตระหนักถึงการ

เลือกสินค้าที่ถูกต้องมาจำหน่าย ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ซื้อเครื่องสำอางมาจำหน่ายจากร้านค้าส่งและตัวแทนจำหน่าย ซึ่งผู้ประกอบการให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพของผลิตภัณฑ์มากที่สุด รองลงมาคือความน่าเชื่อถือของแหล่งที่ซื้อ และการเรียกหาของผู้บริโภค

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษานี้เป็นรายงานการจัดการความรู้ในวิชาความชำนาญทางระบาดวิทยาในการฝึกอบรมของวิทยาลัยการคุ้มครองผู้บริโภคด้านยาและสุขภาพ โดยได้รับการสนับสนุนทุนการศึกษาจากแผนงานพัฒนาวิชาการและกลไกคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ (คคส.) คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอขอบคุณหน่วยตรวจสอบเคลื่อนที่เพื่อความปลอดภัยด้านอาหารเขตสุขภาพที่ 10 และทีมงานในกลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภค สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ อำนาจเจริญ และมุกดาหาร และทีมงาน คบส.ในระดับอำเภอ ที่ร่วมตรวจร้านค้าจำหน่ายเครื่องสำอาง เก็บตัวอย่าง และรวบรวมข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

1. Cosmetic Act B.E. 2558. Royal Gazette No. 132, Part 86A (Sep 8, 2015).
2. Wuttiadirek W, Phumkate V. Study of mercury levels in facial creams distributed in Nakhonsawan municipality area. FDA Journal 2016; 23: 28-31.
3. Food and Drug Administration. Super Poll: Health products' label use behavior in population: full report for FDA [online]. 2019 [cited Nov 1, 2019]. Available from: db.oryor.com/databank/uploads/fda/0802388001571992568_file.pdf
4. Bureau of Cosmetics and Hazardous Substances. Annual report of Bureau of Cosmetics and Hazardous Substances in 2015. Nonthaburi: Department of Medical Sciences. Ministry of Public Health, Thailand; 2015.
5. Bureau of Cosmetics and Hazardous Substances. Annual report of Bureau of Cosmetics and Hazardous Substances in 2016. Nonthaburi: Depart

ment of Medical Sciences. Ministry of Public Health, Thailand; 2016.

6. Public and Consumers Affairs Division, Food and Drug Administration. Warning for counterfeit cosmetic products containing prohibited substances causing danger to facial skin. FDA Newsletter.2017; 83.
7. Ministry of Public Health. Prohibited substances name as an ingredient for cosmetic industrial. Royal Gazette No. 133, Part 114D (May 17, 2016).
8. Kiatying-Angsulee N, Prasertsuk S. What happen at the border?: steroid situations and popular hazardous drugs. Thai Drug Watch 2016; 8:3-24.
9. Saramon P, Ruengorn C, Seangphichai S, Wonghankla B. Epidemic of inappropriate health products and associated adverse events among chronic disease patients in border area, Wieng Kan District, Chiang Rai province. Thai Journal of Pharmacy Practice 2018; 11: 268-78.
10. Food and Drug Administration. News in Public Health [online]. 2019 [cited Jan 25, 2019]; Available from: pr.moph.go.th/?url=pr/detail/2/02/122436/.
11. Bureau of Cosmetics and Hazardous Substances, Department of Medical Sciences, Ministry of Public Health. Test kits [online]. 2019 [cited Jun 20, 2019]; Available from: www.dmsc.moph.go.th/cosmetics/th/services.php?id=1&sid=5.
12. Prasongkool K, Ruengorn C. Analysis of the situation on contamination of prohibited harmful substances in facial cosmetics In Amphur Nangrong, Buriram Province during 2013 -2016. Thai Journal of Pharmacy Practice 2017; 9: 361-9.
13. Anuwatworakul U. Needs for development of technical competencies in consumer protection in health products among officers of sub-district health promoting hospitals in Buriram. Thai Journal of Pharmacy Practice 2016; 8: 388-98.
14. Cosmetics Information Center, Bureau of Cosmetics and Hazardous Substances, Department of Medical Sciences. Ministry of Public Health. Cosmetics

containing prohibited substances [online]. 2019 [cited Jun 20, 2019]. Available from: webdb.dmssc.moph.go.th/ifc_cosmetic/news/cos_0951/cos_1002.htm.

15. Udomkitti M, Hampanichjaroen M. Cosmetics label evaluation for community economy in Ubon Ratchathani province. *Isan Journal of Pharmaceutical Sciences* 2014; 9 (Supplement): 181.